

Padfield, T. *Copyright for archivists and records managers*. London : Facet Publishing, 2010., 345 str.

Autor knjige *Copyright for archivists and records managers*, Tim Padfield, radio je u Nacionalnom arhivu Velike Britanije (*The National Archives*, ranije *The Public Record Office*) preko 30 godina. Padfield je etablirani stručnjak za autorsko pravo, specijaliziran za neobjavljene materijale. Magistrirao je pravo, *cum laude*, predsjednik je Saveza za autorska prava knjižnica i arhiva, te savjetnik Društva arhivista za autorska prava.

Za svakog arhivista ili osobu koja radi sa dokumentima, važno je biti upoznat sa zakonima o autorskim pravima, njegovim izmjenama i dopunama, a knjiga *Copyright for Archivists and Records Managers* je tu kako bi im tu obvezu olakšala.

Što su autorska prava? Tko polaže pravo na njih i na koliko dug vremenski period? Koja prava i ovlasti u stvari imaju i koja su ograničenja i izuzetci? Taj sveobuhvatan priručnik jedinstveno ocrtava autorska prava u Velikoj Britaniji, s posebnim osvrtom na materijale relevantne za arhive i zbirke dokumenata kao što su zemljovidi, pravne evidencije, evidencije lokalne vlasti, evidencije crkvi i vjerskih institucija. Priručnik pruža savjete o pravima u elektronskom okruženju i problemima koji se javljaju pri korištenju zaštićenog materijala te, također, pokriva i srodna područja, kao što su prava koja se odnose na baze podataka te moralna prava.

Četvrto izdanje priručnika *Copyright for archivists and records managers* autor je opsežno revidirao i ažurirao te ono uključuje:

- savjete koji se oslanjaju na nedavne odluke sudova u Velikoj Britaniji te Europskog suda pravde;
- popis ključnih točaka o autorskim pravima koja se često dovode u pitanje, kao što su trajanje autorskog prava na djela čija su autorska prava u vlasništvu tvrtki i drugih tijela;

- pojedivosti o trajanju autorskog prava na Britanskom otočju i Gibraltaru;
- pojedivosti o trajanju autorskog prava u izabranim prekomorskim zemljama: Australija, Barbados, Brazil, Kanada, Kina, Egipat, Hong Kong, Indija, Izrael, Jamajka, Japan, Novi Zeland, Rusija, Singapur, Južna Afrika, Švicarska, Turska i USA;
- promjene u licenciranju Krnskog autorskog materijala;
- savjete o odgovornosti;
- rasprave o legitimnosti nabavke kopija u digitalnom obliku po arhivima.

Razumljiv i blizak čak i čitateljima koji nemaju pravnu izobrazbu, taj pristupačan priručnik neizostavno je štivo za sve arhiviste te u jednakoj mjeri i za one koji rade s dokumentima. Također, priručnik će biti od velike pomoći stručnjacima koji se bave informacijskim znanostima i zaposlenima u knjižnicama, muzejima i galerijama, studentima, istraživačima i genealogima te svakomu tko želi razumjeti implikacije kopiranja bez pozivanja na relevantne zakonske odredbe.

Pojam autorskog prava može se koristiti u više slučajeva. Primjerice, može se koristiti tako da obuhvaća svu zakonsku legislativu koja pokriva intelektualnu svojinu stvaratelja ili da se odnosi na određeno pravo zagarantirano temeljem mjerodavnog zakona koji štiti takva djela. Pored toga, različite nadležnosti različito tumače djelokrug autorskih prava. Za neke, koncept autorskih prava odnosi se samo na produkciju literarnih, dramskih, glazbenih i umjetničkih djela; za druge, koncept autorskih prava uključuje i izradu zvučnih zapisa i filmova. U Ujedinjenom Kraljevstvu glavna pravna regulativa koja se odnosi na autorsko pravo je *Copyright, Designs and Patents Act 1988*. Autorska prava ne osiguravaju svomu vlasniku monopol nad vlasništvom. Ona sprječavaju druge da kopiraju njegov rad, ali ih ne sputavaju da koriste slična ili identična djela koja su neovisno stvorena. Koncept autora je osnova zakona o autorskim pravima. Svako zaštićeno djelo mora imati navedenog autora. U određenim slučajevima nije moguće odrediti autora, posebno ako on iz nekog razloga ne želi da se otkrije njegov identitet. Tad se koristi naziv „nepoznati autora“.

Svrha knjige je utvrditi i objasniti neke od načina pristupa zaštićenomu gradivu koje imaju britanske kulturne institucije. Primjeri su bazirani na pravu Ujedinjenog Kraljevstva, premda ih je dosta primjenjivo i u Sjedinjenim Američkim Državama. Stručnjaci koji rade s kulturnom baštinom iskreno žele poštivati zakon. Njihovi profesionalni kodeksi ponašanja nalažu im da svoje aktivnosti prilagode zakonima o autorskim pravima. Međutim, zbog njihove kompleksnosti, to je ponekad iznimno teško. Često, radeći s najboljom namjerom i uz poštivanje profesionalnih i institucionalnih pravila, nehotice kršimo autorska prava. Nakon čitanja Padfieldove knjige, kad se upoznamo sa svim detaljima i iznimkama koje postoje, naizgled jednostavna i neposredna legislativa postaje veoma složena, a mi

samim tim postajemo oprezniji. CDPA (*Copyright, Designs and Patents Act*) navodi detaljan i iscrpan popis različitih vrsta materijala zaštićenih autorskim pravima – izvorna književna, dramska, glazbena i umjetnička djela, zvučni snimci, filmovi i emisije, te tipografski raspored objavljenih izdanja. Postoji distinkcija između tih kategorija; izvorna djela čine rad samog autora (autorska prava), dok su kod ostalih u prvom planu metode kojima su se ta autorska djela sekundarno izrabljivala, po principu srodnih prava.

U arhivistici je problematika autorskog prava uvijek aktualna i osjetljiva tema, a dodatno ju čini težom činjenica kako je pravo područje koje se neprestano mijenja i nadopunjuje. Autor polazi od činjenice da arhivisti nisu pravnici. Upravo zbog toga, ta knjiga, iako je prvenstveno namijenjena čitateljima i stručnjacima u zemljama Commonwealtha, na razumljiv način pokazuje pravi put u šumi propisa te ima svoju vrijednost koja prelazi zacrtane administrativne granice i okvire.

Sadržajno, priručnik *Copyright for archivists and records managers* podijeljen je na jedanaest poglavlja. U prvom poglavlju *What is copyright?* razmatranjem prirode autorskih prava te sažetim, ali jasnim i logički potpunim prikazom razvoja autorskih prava, Padfield nudi čitatelju definiciju autorskih prava te pomaže osvijestiti što su autorska prava u svojoj biti. Također, u tom se poglavlju autor osvrće i na druge oblike intelektualnog vlasništva u odnosu na *copyright* te povezuje autorska prava s dokumentima i arhivskim gradivom, s posebnim naglaskom na digitalizaciju dokumenata i njihovo objavljivanje.

Drugo poglavlje, *Copyright protection*, govori općenito o zaštiti autorskih prava različitih vrsta djela, od zaštite književnih, dramskih i glazbenih djela do zaštite autorskih prava umjetničkih djela te filmova i zvučnih zapisa. U tom poglavlju autor naznačuje temu o kojoj će konkretnije pisati u sljedećem poglavlju, a riječ je distinkciji između naziva *vlasništvo* i *autorstvo*, odnosno *vlasnik* i *autor* nekog djela. Osnovna razlika između navedenih pravnih naziva sadržana je u činjenici kako vlasništvo nad autorskim pravima nekog djela može promijeniti imatelja mnogo puta tijekom trajanja autorskog prava, dok se autorstvo djela nikad ne mijenja.

Dakle, nastavno na prethodno poglavlje, u trećem dijelu knjige *Ownership*, autor detaljnije iznosi razliku između vlasništva i autorstva te naglašava nužnost postojanja kriterija i uvjeta prema kojima bi se djelo kvalificiralo kao autorsko. Također, u tom poglavlju autor objašnjava značaj i ulogu prvog vlasnika te navodi različite načine stjecanja autorskih prava.

Poglavljem *Publication, exhibition and performance* Padfield se, u kontekstu teme, osvrće na objavljivanje te naglašava kako je, na engleskom govornom području, terminima *publication* (publikacija) i *published* (objavljen) potrebno pristupiti s posebnim oprezom, jer se oni s aspekta autorskih prava primjenjuju na prilično drugačiji način.

Petim poglavljem *Use* autor priručnika prezentira konkretna prava imatelja autorskog prava. Također, u tom se poglavlju autor bavi i primarnim povredama autorskog prava, odnosno slučajevima njegova kršenja te građanskim i kaznenim posljedicama. No, s obzirom na to da „iznimka potvrđuje pravilo“, kada se govori o kršenju autorskih prava, Padfield posebnu pažnju posvećuje upravo izuzetcima, odnosno eventualnim situacijama u kojima se ne može govoriti o kršenju autorskih prava. U tom kontekstu, Padfield navodi različite vrste dozvola i licenci koje omogućuju aktivno bavljenje predmetom, čija je upotreba ograničena i zaštićena autorskim pravom. Na kraju tog poglavlja, autor se posvećuje pravnim savjetima i sporovima s područja zaštite autorskih prava.

Poglavljem *Copyright in the electronic environment*, Padfield se dotiče sve aktualnije teme elektroničkog okruženja i autorskih prava unutar tog sustava, u kojem dokumenti nastaju i/ili egzistiraju i u kojem postoji mnoštvo „spornih situacija“, situacija koje bi trebalo definirati i urediti unutar vrlo preciznih i jasno određenih pravnih okvira. Autor opisuje karakter elektroničkih i tradicionalnih informacijskih sustava, s naglaskom na pravne propise koji reguliraju autorska prava unutar oba. Poseban naglasak stavljen je na *Digital rights management system* – DRMS (*Sustav upravljanja digitalnim pravima*) te su autorska prava razmotrena u području korištenja Interneta, elektronske pošte i općenito u kontekstu upotrebe računala i računalnih programa. S par rečenica osvrnula bih se na spomenuti sustav upravljanja digitalnim pravima. DRMS predstavlja zajednički naziv skupa tehnologija za kontrolu pristupa koje izdavači i drugi vlasnici autorskih prava koriste za ograničavanje pristupa digitalnim uređajima i multimedijalnim sadržajima. Namjena DRM tehnologija je kontrola korištenja digitalnih sadržaja tako da se onemogućí pristup, kopiranje i pretvorba u druge formate. Digitalni formati zapisa sadržaja značajno olakšavaju kopiranje sadržaja zbog čega su umnogostručeni naponi vlasnika autorskih prava uloženi u njihovu zaštitu. Uzastopnim kopiranjem sadržaja s analognih medija neizbježno se gubi kvaliteta, a digitalni se mediji, ponekad čak i tijekom normalne uporabe, mogu kopirati neograničen broj puta bez ikakvog gubitka kvalitete. Popularizacija osobnih računala, lakoća snimanja sadržaja audio CD medija (*CD ripping*) i radioemisija, uz popularne servise za razmjenu datoteka na Internetu, učinili su razmjenu neautoriziranih kopija zaštićenih sadržaja (*digital piracy*) iznimno jednostavnom. Iako je kontrola reprodukcije i korištenja programske podrške s prekidima u uporabi od 1970-ih godina, naziv DRM odnosi se prije svega na autorske sadržaje, kao što su na primjer umjetnička djela. Pojedini kritičari DRM tehnologija ističu kako, pored sprječavanja zlouporabe zaštićenih sadržaja, upravljanje digitalnim pravima ponekad onemogućuje i njihovu legalnu upotrebu. Upravljanje digitalnim pravima nad sadržajima najviše se koristi u zabavnoj industriji, npr. u filmskoj i glazbenoj industriji, ali se pojavljuje i na drugim područjima. Mnoge tvrtke koje se bave prodajom glazbe na Internetu, kao što je iTunes, te pojedini izdavači elektroničkih knjiga (*e-books*) razvile su različite strategije upravljanja digitalnim pravima.

U priručniku se autor jednim cijelim poglavljem posvećuje posebnim slučajevima u području autorskih prava. Poglavljem *Special cases* detaljno su objašnjena autorska prava nad evidencijama lokalnih vlasti te crkvenih i vjerskih tijela. Padfield se u tom poglavlju bavi autorskim pravima nad pravnim zapisima, nad dokumentacijom rukovoditelja ureda i njegovih članova. Kao primjer vrijedan izdvajanja u tom poglavlju istaknula bih autorska prava i odnosne akte važeće na britanskim otocima izvan Ujedinjenog Kraljevstva. U kontekstu autorskih prava, autor je vrijednim smatrao izdvojiti i primjere izbornih registara, poslovne dokumentacije, zapise o nekretninama i vlastelinske zapise te bolničke i medicinske zapise, kao i različite karte, povelje i planove, zajedno s gravurama iz tiska.

Osmim poglavljem *Other intellectual property rights* autor se bavi i drugim oblicima prava na intelektualno vlasništvo te njihovom ulogom i važnošću u odnosu na područje rada arhiva, odnosno arhivista. Dakle, taj dio priručnika autor započinje jednim od, usudila bih se zaključiti, najvažnijih i ključnih prava u bilo kojem postupanju i djelovanju. Riječ je o moralnom pravu. U odnosu na autorsko pravo, koje je samo po sebi složeno, moralna prava su kompleksnija, jer se ona vežu za autorovu osobnost, koja se iskazuje u njegovu ili njezinu radu. Ona podrazumijevaju da su produkti ljudskog uma neodvojivi od osobnosti autora te da je njihova zaštita neophodna, s obzirom na to da zloropotreba jednog neizostavno uključuje i drugo. Nakon moralnih prava, Padfield se nadovezuje i na prava koja se odnose na baze podataka. Također, u tom poglavlju autor nije zanemario niti važnost prava vezanih za publikacije, kao ni prava koja se odnose na javne posudbe te prava izvođača. Dizajni, patenti i zaštitni znakovi predstavljaju posebnu grupu prava na intelektualno vlasništvo koje je potrebno poštivati. U području prava na povjerljivost, autor savjetuje arhivistima i djelatnicima u pismohranama da se obvezno konzultiraju s važećim statutima, relevantnim normativnim propisima i objavljenim vodičima. Posljednje u tom poglavlju, no nipošto manje važno, je umjetničko pravo na preprodaju (*droit de suite*). Nakon što umjetničko djelo uđe u tržišnu ponudu, njegov autor ili autori polažu pravo na određeni postotak od ukupnog iznosa njegove vrijednosti svaki put kad se to djelo proda.

Na kraju priručnika, Padfield navodi detaljnu bibliografiju, dokumente i knjige koje je koristio pri pisanju tog korisnog priručnika. Također, autor navodi i nadležna tijela u području autorskih prava, sporazume, EU instrumente i druge zakonom propisane instrumente te različite konkretne sudske sporove.

Same zakonske odredbe u pravnom sustavu Ujedinjenog Kraljevstva nisu dovoljne, s obzirom na to da se on u velikom dijelu oslanja na presude koje su donesene u ranijim konkretnim slučajevima. Sukladno tomu, u Padfieldovoj knjizi, većina preporuka i smjernica za rad imaju uporište u ranijoj sudskoj praksi; samo citiranje postojećih zakona ne bi bilo dovoljno.

Knjiga *Copyright for archivists and records managers* od 2001. godine doživjela je četiri izdanja, što govori o važnosti i obvezi poštivanja pravnih normi u

svim sferama života, pa tako i u arhivistici, koja je po pitanju korištenja materijala kojima se bavi veoma osjetljivo područje. Isto tako, Tim Padfield je u taj priručnik uključio sve izmjene i dopune koje su se dogodile u periodu između izdanja, čime je zadržao svježinu i aktualnost svog rada. U svakom narednom izdanju te knjige, materija se nadopunjuje novim slučajevima i izmjenama zakona. Cilj je autora održati korak s vremenom i pratiti sve aktualne trendove vezane za problematiku zaštićene građe.

Taj je priručnik, dakle, namijenjen arhivistima s površnim poznavanjem zakonskih normi i regulativa. Njegova svrha je da im bude ispomoć u slučajevima rada s materijalom koji podliježe zaštiti autorskih prava i upravo iz tog razloga Padfield u priručniku na više mjesta apelira: „Ako se dvoumite, savjetujte se s pravnikom!“

Ljerka Vuk